

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.77:336.713

Є. Г. РЯСНИХ, А. А. ПОНОМАРЬОВ, М. О. МИКИТИН
Хмельницький національний університетСИСТЕМА УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ
У КОМЕРЦІЙНОМУ БАНКУ

У статті розглянуто сутність ризиків, а також основні операції та елементи управління кредитним портфелем у комерційному банку.

The article considers the nature of risks, and basic operations and elements of credit portfolio management in commercial banks.

Ключові слова: кредитний портфель, комерційні банки, ризик, стандарти, політика і процедури контролю.

Актуальність теми: Дослідження проблеми організації управління кредитним портфелем банку, яке реалізується з позиції реальної практики, є необхідним для підвищення ефективності банківської діяльності. Кредитний портфель комерційного банку є одним із найризикованіших напрямків, і найвагоміших компонентів структури відсоткових доходів. Головна мета управління кредитним портфелем комерційного банку полягає в забезпеченні максимальної доходності за певного рівня ризику. Доходність і ризик є основними параметрами, що характеризують якість кредитного портфелю банку [1].

Аналіз досліджень: Вивченню організації системи управління кредитним портфелем у комерційному банку приділяли увагу такі українські вчені, як В. Базилевич, В. Геєць, О. Корольов, І. Ткаченко, О. Устинко та інші. Серед зарубіжних дослідників, які внесли вклад в розробку даної проблеми, варто відзначити М. Грубера, А. Гроппелі, Е. Елтона, Дж. Лінтнера, Дж. Неймана, У. Шарпа та інші.

Мета статті – проаналізувати існуючу систему управління кредитним портфелем комерційного банку та сформувані напрямки її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Кредитний портфель – це сукупність кредитів, наданих банком на певну дату з метою одержання доходу у вигляді відсотків. До заборгованості за кредитними операціями що становлять кредитний портфель банку, належать:

- строкові депозити, які розміщені в інших банках, та сумнівна заборгованість за ними;
- кредити, які надані іншим банкам, та сумнівна заборгованість за ними;
- кошти, надані суб'єктами підприємницької діяльності за овердрафтом, за факторинговими операціями, та прострочена заборгованість за факторинговими операціями;
- кошти, надані суб'єктами підприємницької діяльності за операціями репо та ін..

Проаналізуємо динаміку кредитного портфелю у комерційних банках України за 2005-2010 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кредитного портфелю у комерційних банках України [2]

Банк	Кредитно-інвестиційний портфель						Питома вага банків України в кредитно-інвестиційному портфелі у вересні 2010 р. %
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
ПриватБанк	16763	27533	46017	71654	67432	89543	13,806
Укрсімбанк	7718	14552	6751	40027	46029	51313	7,912
Ощадбанк	5946	7504	13788	51176	51006	48246	7,439
УкрСиббанк	8429	19031	32988	49661	37971	33734	5,201
ВТБ	1545	2057	9601	18666	22990	23288,6	3,591
ОТР Bank	6018	9681	15610	29941	25183	22799	3,515
Альфа-банк	1721	5422	14041	28849	21463	19734	3,043
Надра	5019	8987	17556	26169	19824	16942	2,612
Фінанси та кредит	3679	6469	13252	16460	14897	16678	2,571
Перший Український Міжнародний Банк (ПУМБ)	2745	4829	11998	17259	12565	12350	1,904
Інші (137 банків)							48,406

Як видно з табл. 1, динаміка кредитного портфелю топ-десятки провідних українських банків, за даними Українського банківського порталу, у 2005-2008 рр. була позитивною. У 2009-2010 рр., у зв'язку із світовою фінансовою кризою в Україні, більшість українських банків зменшили обсяг кредитного портфелю

(крім ПриватБанку, Укрексімбанку, ВТБ, Фінанси та кредит). Найбільшу частку в кредитно-інвестиційному портфелі банків України станом на 30.09.2010 р. займає Приватбанк (13,806 %). Питома вага першої топ-десятки українських банків в структурі кредитно-інвестиційного портфелю банківської системи України складає 51,594 %, інших 137 банків – 48,406 %.

Отже, кредитний портфель включає агреговану балансову вартість усіх кредитів, у тому числі прострочених, пролонгованих і сумнівних щодо повернення та є втіленням кредитної політики банку та невід'ємною складовою його загальної стратегії розвитку.

Основними цілями формування кредитного портфелю є:

- високий рівень доходу в поточному періоді;
- високий темп очікуваного доходу в майбутній довгостроковій перспективі;
- мінімізація рівня ризиків кредитного портфелю;
- дотримання необхідної ліквідності кредитного портфелю;

Виділяють наступні елементи організації та управління кредитним портфелем [3]:

1. Вибір критеріїв оцінки якості кредитів;
2. Розробка визначеного методу оцінки якості кредиту на основі вибраних критеріїв;
3. Організація роботи з класифікації кредитів за групами ризику;
4. Накопичення інформації по банку для визначення процента ризику для кожної групи класифікованих кредитів;
5. Визначення абсолютної величини кредитного ризику в розрізі кредитів кредитного портфеля та сукупного ризику для банку;
6. Прийняття рішення про величину створюваного резерву для покриття можливих втрат, про джерела відрахування у резерв;
7. Оцінка якості кредитного портфеля на основі фінансових показників;
8. Визначення проблемних і сумнівних кредитів;
9. Прийняття рішення щодо проблемних і сумнівних кредитів;
10. Організація та визначення методики повернення проблемних кредитів;
11. Робота ризик-менеджера з повернення кредитів.

Згідно з вимогами Національного банку України (Постанова № 279) та внутрішніх положень стосовно щомісячного розрахунку резерву, Банк здійснює класифікацію кредитних операцій шляхом проведення інвентаризації кредитного портфеля. Згідно зі «Звітом про класифіковані кредитні операції та сформовані резерви за кредитними операціями» (форма № 302) кредитний портфель Дельта-Банку за категоріями ризиків має наступний вигляд табл. 2.

Таблиця 2

Кредитний портфель Дельта-Банку за категоріями ризику [4]

Категорії ризику	Станом на кінець дня 31.12.2008 р.		Станом на кінець дня 31.12.2009 р.	
	тис. грн.	в % до підсумку	тис. грн.	в % до підсумку
1. Стандартні	3 989 941	61,0	3 931 073	59,5
2. Нестандартні – разом, в т.ч.:	2 547 305	39,0	2 672 318	40,5
- під контролем	1 245 311	19,0	1 452 262	22,0
- субстандартні	701 658	10,7	1 063 732	16,1
- сумнівні	594 830	9,1	122 370	1,9
- безнадійні	5 506	0,2	33 954	0,5
Усього	6 537 246	100,0	6 603 391	100,0

Як видно із даних табл. 2, станом на кінець дня 31 грудня 2009 року, найбільшу частку мали стандартні кредити – 59,5% (61,0 % - у 2008 р.). Кредити під контролем становили 22,0 % у 2009 р., 19,0 % - у 2008 р. Частка субстандартних кредитів збільшилася на 5,4 відсоткових пункти і склала на 31.12.2009 р. 16,1 % (10,7 % - у 2008 р.). Частка сумнівних кредитів зменшилася на 7,2 відсоткових пункти і становить 1,9 %, а питома вага безнадійних кредитів зросла на 0,3 % і становить 0,5 %. Взагалі результати проведеного аналізу дають змогу зробити висновок, що в структурі кредитного портфеля за категоріями ризику знизилася частка стандартних кредитів і зросла частка кредитів під контролем, субстандартних та безнадійних кредитів (як наслідок впливу фінансової кризи на платоспроможність позичальників, яка також знизилось, що підтверджено їх фінансовою звітністю – балансами і звітами про фінансові результати та підтверджуючими документами про доходи) і знизилася частка сумнівних кредитів. Це свідчить про підвищення ризику кредитного портфеля, що потребує розробки відповідних заходів, спрямованих на поліпшення кредитної діяльності банку.

Цілком очевидно, що в умовах відсутності можливості звести ризик до нуля задачею ризик-менеджменту є обмеження його негативного впливу. Управління банківською активністю – це, насамперед, знаходження оптимального рівня ризику, що приймає на себе банк з метою збільшення своїх доходів [5].

У структурі кредитного портфеля слід враховувати специфіку видів кредитів.

За строком використання позики поділяють на:

– строкові – це позики, надані на визначений у договорі термін (коротко-, середньо- та довгострокові). У плані рахунків банку є лише рахунки для короткострокових та довгострокових кредитів, а середньострокові відносяться до групи довгострокових кредитів;

– безстрокові (до запитання) – це кредити, які видаються на невизначений термін і які на вимогу кредитодавця мають бути погашені у визначений ним час.

За фінансовою дисципліною позичальника виділяють такі групи кредитів: 1) стандартні; 2) пролонговані; 3) прострочені; 4) безнадійні. При аналізі кредитного портфеля в розрізі строків використання необхідно особливу увагу звернути на питому вагу прострочених та пролонгованих позик.

Залежно від виду позичальника (за формами власності) кредити можна поділити на такі групи:

- кредити юридичним особам державної форми власності;
- кредити юридичним особам змішаної форми власності (акціонерні товариства та інші з державною участю);
- юридичним особам з недержавною формою власності (акціонерним товариства, приватним підприємствам, кооперативним підприємствам, спільним підприємствам);
- фізичним особам;
- міжбанківські кредити.

У кредитному портфелі з цього погляду, особливу увагу приділяють питомій вазі міжбанківських кредитів у загальному обсязі. При цьому зростання даного коефіцієнта вважається позитивним явищем, оскільки означає зменшення ризику, але, як правило, міжбанківські кредити є менш прибутковими.

Одним із заходів контролю за кредитним ризиком є забезпечення кредитів.

Залежно від наявності і характеру забезпечення виділяють:

- забезпечені (ломбардні) позики;
- незабезпечені (бланкові) позики.

В таблиці 3 наведено структуру кредитного портфеля провідних українських банків (ПриватБанк, VAB банк, Erste Bank, Укрексімбанк Дельта-Банк) за видами кредитів у 2008 –2009 рр. Аналіз кредитного портфеля досліджуваних банків за видами кредитів показав, що найбільшу частку мали кредити юридичним особам, крім Erste Bank, де найбільшу питому вагу займають іпотечні кредити фізичних осіб (44,14 % - у 2008 р., 36,01 % - у 2009 р.). Укрексімбанк. Який є державним банком, у 2008 році надавав кредити органам державної влади та місцевого самоврядування, частка яких в структурі кредитного портфеля банку склала 4,84 %. Найбільші обсяги резервів під знецінення кредитів були сформовані у 2008 р. у Erste Bank (22,29 %) і Приватбанку (21,72 %).

Ринкова трансформація економіки України в усіх сферах діяльності, в тому числі банківській, пов'язана зі значними труднощами і суперечностями. Переважної частини невдач, які виникають при цьому, можна було б уникнути за наявності своєчасної та достатньої інформації про механізм формування банківських ризиків. Останні полягають у невизначеності результатів діяльності і можливих несприятливих наслідків. Звідси – актуальність розроблення науково-обґрунтованого методичного забезпечення дослідження ризиків банківської діяльності на різних рівнях управління. У зв'язку зі специфікою банків особливе місце в системі банківських ризиків посідає кредитний ризик, пов'язаний з кредитною діяльністю банків. Кредитний ризик – це імовірність неповернення позичальником отриманого кредиту та процентів за користування позикою в результаті фінансових ускладнень, фінансового краху чи шахрайства.

Нездатність, або небажання боржника виконати свої зобов'язання відповідно до строків та умов кредитного договору можуть бути пов'язані з:

- нездатністю створити адекватні грошові потоки у зв'язку із непередбаченими змінами у діловому, економічному та/чи політичному оточенні позичальника;
- невідповідністю фактичних доходів та прибутків від вкладених інвестицій прогнозним оцінкам, які були використані у процесі структуризації позики, тобто під час визначення розміру, строку та умов повернення позики;
- незадовільною ринковою вартістю та/чи недостатньою ліквідністю застави;
- недоліками в діловій (технічній, фінансовій, маркетинговій та управлінській) репутації боржника

[6].

Кредитний ризик тісно пов'язаний з іншими ризиками, такими як ризик ліквідності, процентний та валютний. Наявність у кредитному портфелі банку значного обсягу проблемних кредитів та зниження ринкової вартості кредитного портфеля зумовить зменшення капіталу. Це може спричинити вплив коштів клієнтів та інвесторів банку, що призводить до втрати ліквідності. Для покриття дефіциту ліквідності банк повинен залучати кошти на грошовому ринку в усе більших розмірах та за більшою ціною. Збільшується процентний ризик. Для покриття ліквідності банк змушений продавати ліквідні активи, у тому числі валютні кошти, що змінює валютну позицію банку і збільшує валютний ризик.

Згідно зі світовими стандартами з урахуванням економічних умов України можна умовно визначити три моделі поведінки банків на кредитному ринку.

1. Частка кредитів у загальному обсязі працюючих активів банку на рівні до 30 %, де цей банк проводить вкрай обережну кредитну політику та забезпечує свою прибутковість проведенням менш

ризикованих активних операцій. При цьому банк втрачає значний сегмент фінансового ринку. Таке співвідношення дуже бажане для нового банку, який не має своєї клієнтури та досвіду роботи.

Таблиця 3

Кредити та заборгованість клієнтів за 2008 – 2009 рр. у комерційному банку [5, 8-11], у %

Найменування статті	ПриватБанк		VAB банк		Erste Bank		Укрексімбанк		Дельта-Банк	
	2009 рік	2008 рік	2009 рік	2008 рік	2009 рік	2008 рік	2009 рік	2008 рік	2009 рік	2008 рік
Кредити, що надані органам державної влади та місцевого самоврядування	-	-	-	-	-	-	4,84	-	-	-
Кредити юридичним особам	88,01	71,67	79,27	70,57	40,60	35,36	101,71	97,93	76,29	62,41
Кредити, що надані за операціями репо	0,07	0,01	-	-	-	-	0,06	0,06	-	-
Кредити фізичним особам-підприємцям	0,64	0,85	0,93	0,98	0,42	0,42	0,10	0,16	0,61	0,74
Іпотечні кредити фізичних осіб	4,82	6,08	9,50	7,79	44,14	36,01	1,29	1,59	7,95	8,82
Споживачі кредити фізичним особам	11,08	11,69	24,17	24,45	0,17	0,18	1,72	4,05	22,68	31,43
Інші кредити фізичним особам	17,10	22,78	0,03	1,29	36,96	34,57	-	0,02	0,80	0,94
Резерв під знецінення кредитів	(21,72)	(13,08)	(13,90)	(5,08)	(22,29)	(6,54)	(9,72)	(3,81)	(8,33)	(4,34)
Усього кредитів за мінусом резервів	100,00	100,00	100,00	100,00	100,0	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

2. Частка кредитів в обсязі працюючих активів на рівні 30 - 50 % - цей банк проводить зважену кредитну політику. Це характерно для стабільних та надійних банків, які працюють з високим рівнем прибутку, однак старанно обмірковують свою кредитну політику.

3. Частка кредитів в обсязі працюючих активів понад 50 %. Цей банк проводить агресивну політику на ринку. Подібна політика може бути обґрунтована тільки надмірними прибутками і не може бути постійним явищем. Причому чим вища частка та триваліший період, тим вищий рівень ризику. [7]

Висновки. Наведена класифікація й елементи, покладені в основу економічної класифікації, дають змогу виявити певну систему, яка дозволить банкам враховувати різновиди ризиків при визначенні їхнього сукупного розміру. Отже, проведений аналіз засвідчує про велику кількість проблем, які існують в банківській системі України в умовах фінансової кризи.

Література

1. Тептя О.В. Організація системи управління кредитним потрфелем у комерційному банку / О.В. Тептя // Вісник Хмельницького національного університету. Серія "Економічні науки". – 2010. – № 5. – Т. 2. – С. 141 – 144.
2. Український банківський портал. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://banker.ua/officialrating/investment/credit>.
3. Дмитренко М.Г. Кредитування і контроль : [навч. посіб] / М.Г. Дмитренко, В.С. Потлатюк. – К. : Кондор, 2005. – 296 с.
4. Офіційний сайт Дельта-банк / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.deltabank.com.ua
5. Перехрест Л.М. Банківський ризик-менеджмент / Л.М. Перехрест // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10. – С. 122–127.
6. Костюченко В.М. Управління кредитними ризиками у комерційному банку / В.М. Костюченко // Вісник Хмельницького національного університету. Серія "Економічні науки". – 2010. – № 1. – Т.1. – С.141–147.
7. Заруцька О.П. Управління ризиками – провідний чинник фінансової стійкості вітчизняних банків. / О.П. Заруцька – К., 2006. – 473 с.
8. Офіційний сайт Erste bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.erstebank.ua.
9. Офіційний сайт Приватбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.privatbank.ua/
10. Офіційний сайт VAB банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.vab.ua.
11. Офіційний сайт Укрексімбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eximb.com.

Надійшла 10.03.2011